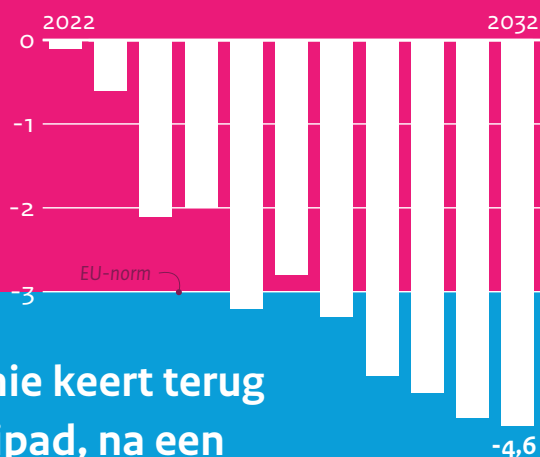

Centraal Economisch Plan 2024

Er is een koerscorrectie nodig ten aanzien van de overheidsfinanciën

overheidssaldo in % bbp

De koopkracht herstelt in 2024 stevig dankzij de stijging van lonen en de daling van de inflatie

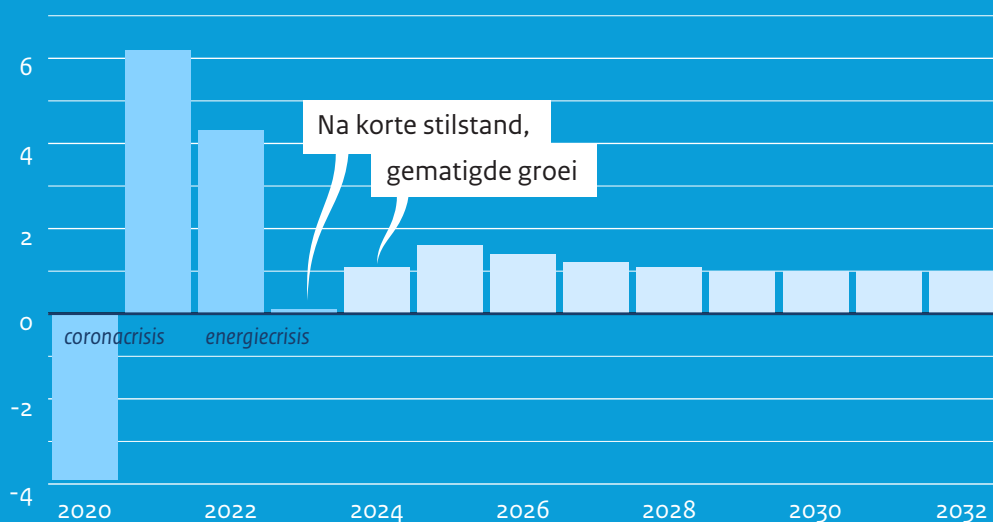
In 2025 groeit de koopkracht niet verder

2024 +2,7% 2025 0,0%

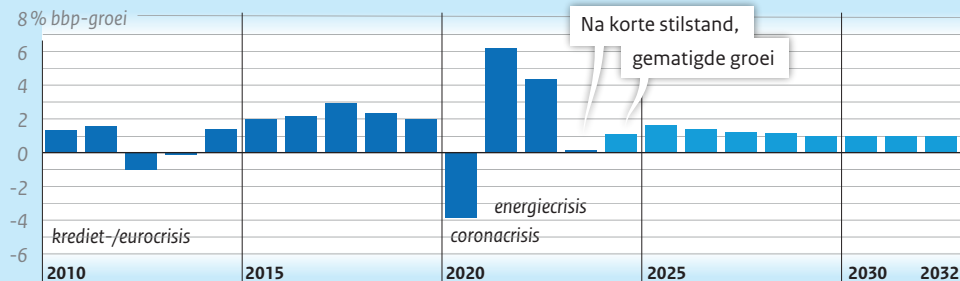
De Nederlandse economie keert terug naar een gematigd groeipad, na een turbulente periode

8 economische groei per jaar, in %

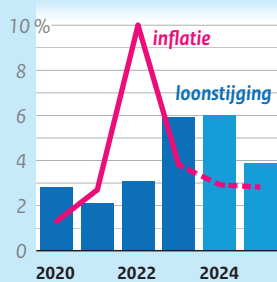

Centraal Economisch Plan 2024

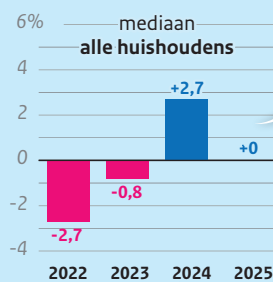
1 Na wat onrustige jaren keren we terug naar een gematigd groeipad

2 Door hogere lonen, dalende inflatie...

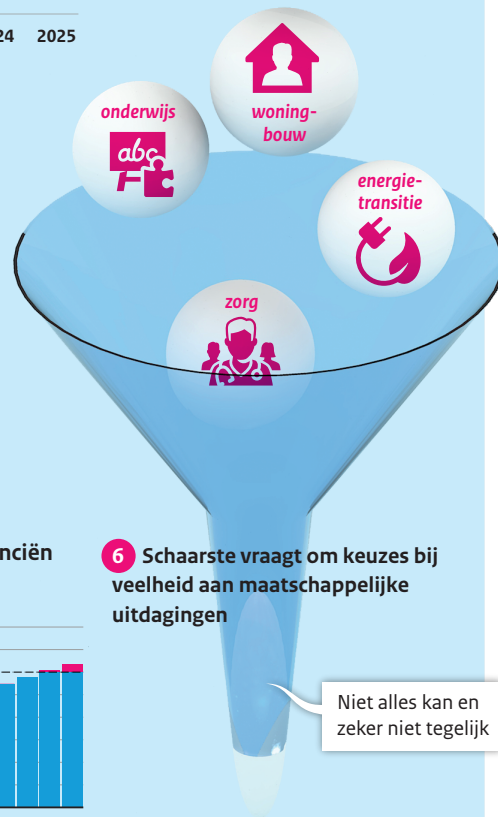
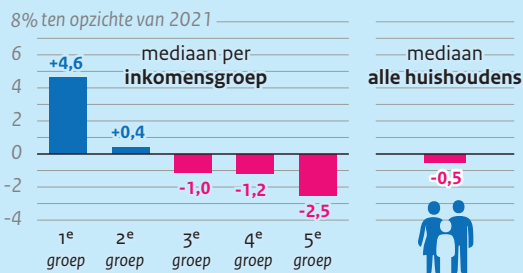

3 ... en beleid stijgt de koopkracht in 2024 na twee jaren van daling

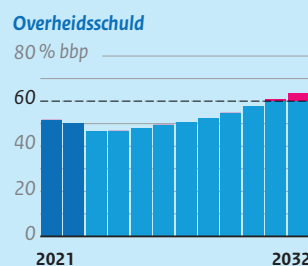
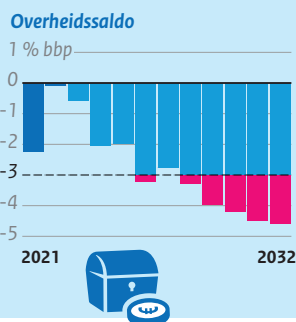

Daarmee is de statische koopkracht in doorsnee bijna terug op het niveau van 2021

4 Vergeleken met 2021 is het koopkrachtbeeld in 2025 voor lagere inkomens positief. Bij hogere inkomensgroepen zien we een afname

5 Een koerscorrectie is nodig voor de overheidsfinanciën

6 Schaarste vraagt om keuzes bij veelheid aan maatschappelijke uitdagingen

Niet alles kan en zeker niet tegelijk

Kernpunten CEP 2024

De Nederlandse economie keert terug naar een gematigd groeipad. De komende jaren normaliseert de economische groei, na een turbulente periode. De economie groeide hard na de coronacrisis, wat niet alleen leidde tot oververhitting in aanvoerketens die toch al verstoord waren, maar ook tot historische krapte op de arbeidsmarkt. De oorlog in Oekraïne ging gepaard met een energiecrisis en een forse stijging van voedselprijzen. Onder druk van de mondiaal opgelopen inflatie en de reactie daarop van centrale banken koelde de economie in 2023 wat af, maar de arbeidsmarkt bleef zeer krap. Vanwege stijgende reële lonen en omdat de overheid expansief beleid blijft voeren, is de verwachting dat de bbp-groei in 2024 en 2025 weer aantrekt, met respectievelijk 1,1 en 1,6%.

De koopkracht herstelt zich stevig dankzij de stijging van lonen en de daling van de inflatie. De inflatie (cpi) daalt naar verwachting naar 2,9% in 2024, terwijl de lonen met 6% doorstijgen. De mediane koopkracht neemt hierdoor met 2,7% toe. In 2025 groeit de koopkracht niet verder. Hierdoor komt de koopkracht in 2025 weer bijna uit op het niveau van 2021, vóór de koopkrachtklap van 2022 en 2023. Dat geldt niet voor alle inkomensgroepen: voor lagere inkomens is het beeld over die periode gemiddeld gezien positief, voor hogere inkomensgroepen zien we een daling. Persoonlijke omstandigheden, zoals een slecht geïsoleerde woning, kunnen ertoe leiden dat het koopkrachtplaatje anders uitvalt dan voor het gemiddelde huishouden in een inkomensgroep.

Gericht beleid heeft de armoede structureel doen dalen. In 2024 daalt het percentage personen in armoede van 4,8% in 2023 naar 4,7%. In 2021 was dit percentage nog 6,1%. De armoede loopt in 2025 en de jaren daarna weer wat op, omdat het inkomen op bijstandsniveau niet meestijgt met de welvaart. De armoede blijft op een permanent lager niveau omdat het kabinet verschillende structurele maatregelen heeft genomen om de armoede te verlagen. Het gaat dan om zaken als de verhoging van zowel het minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen, als ook het kindgebonden budget en de huurtoeslag.

Er is een koerswijziging nodig ten aanzien van de overheidsfinanciën. Het EMU-saldo is ondanks het expansieve beleid van de afgelopen jaren, de afgelopen twee jaar op een gematigd tekort uitgekomen. Dat de overheidsfinanciën niet verder uit het lood zijn geslagen, is te danken aan hoogconjunctuur, onderuitputting en incidentele inkomstenmeevallers. Als gevolg van het nog steeds expansieve beleid van het huidige demissionaire kabinet, zal het tekort al op de korte termijn sterk verslechteren. De uitgaven lopen bijvoorbeeld op binnen de begrotingsfondsen (klimaat-, transitie- en groeifonds), maar ook door toenemende uitgaven aan sociale zekerheid en zorg, asiel en defensie. Daarnaast lopen ook de rente-uitgaven op en neemt de geraamde onderuitputting op de middellange termijn af, waardoor het saldo verder verslechtert. Als gevolg hiervan verwachten we dat het tekort vanaf 2028 niet meer binnen de 3%-norm vanuit de Europese begrotingsregels blijft. Het advies van de Studiegroep Begrotingsruimte om met een saldoverbetering van 17 miljard euro een veilige marge te houden tot de 3%-norm om ad-hocbezuinigingen te voorkomen, blijft daarmee onverkort actueel.

Daarbij is het goed te bedenken dat niet alles kan, en zeker niet tegelijk. De economische groei blijft op de middellange termijn gematigd, en er zijn duidelijke restricties op de arbeidsmarkt, in de overheidsfinanciën, en op het gebied van ruimte en milieu. Ten aanzien van de diverse uitdagingen op de middellange termijn (zoals bijvoorbeeld onderwijskwaliteit, woningbouw, energietransitie, toenemende zorgvraag) zijn scherpe keuzes daarom noodzakelijk. Door financiële middelen gericht in te zetten, en op andere vlakken juist om te buigen of belastingen te verhogen, kan de herverdeling plaatsvinden die nodig is om maatschappelijke doelen te realiseren. Daarbij is het goed te beseffen dat naast de aanwending van financiële middelen prijsprikkels en regulering ook geschikt kunnen zijn om de maatschappelijke doelen te behalen.

1 Economische ontwikkeling 2024-2025

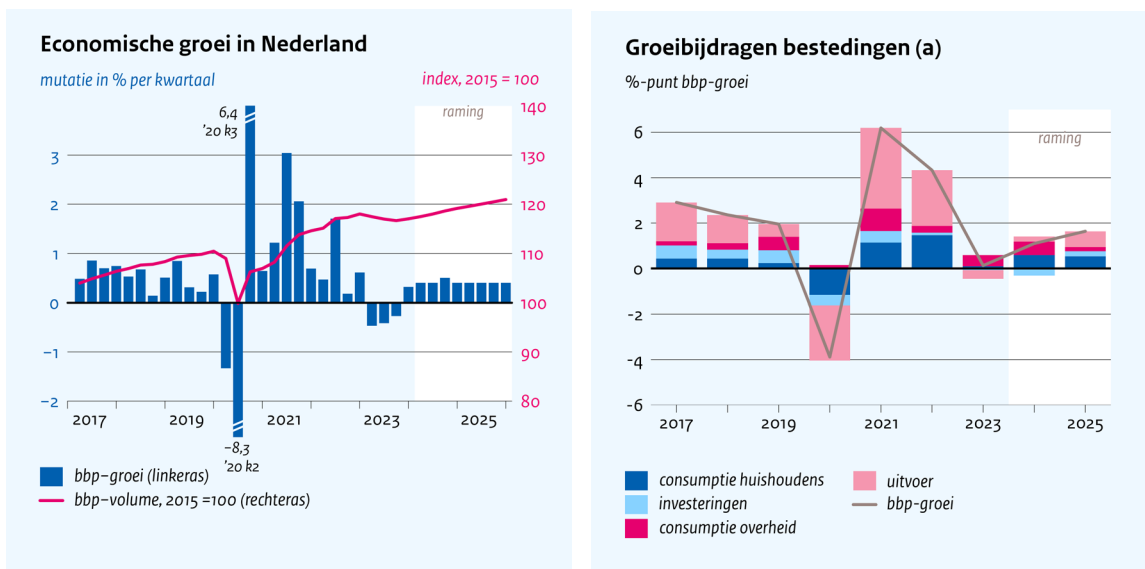
Macro-economisch beeld

De economie is enigszins afgekoeld, na oververhit uit de coronapandemie te zijn gekomen. De afgelopen jaren zijn voor de economie turbulent geweest. Corona heeft de economie uit het lood geslagen: tijdens de heropening kon het aanbod de inhaelvraag niet bijbenen met lange wachttijden, tekorten, arbeidsmarktkrapte en inflatie tot gevolg. Vervolgens leidde de oorlog van Rusland in Oekraïne tot een explosie van energieprijzen, waardoor de inflatie echt hoog werd. Deze inflatiegolf heeft de oververhitte economie weer wat doen afkoelen, verder geholpen door restrictief monetair beleid. Vooral de consumptie en de uitvoer namen af, omdat zowel Nederlandse als buitenlandse huishoudens minder te besteden hadden. In 2023 is de economie hierdoor drie kwartalen achter elkaar licht gekrompen. Toch kan gesproken worden van een zachte landing: de werkloosheid is laag, de krimp cijfers waren klein, en enige afkoeling in de oververhitte situatie was onvermijdelijk

Door herstel van reële inkomens trekt de groei in 2024 en 2025 weer aan. De inflatie neemt in 2024 verder af, terwijl de lonen nog met een inhaalslag bezig zijn. Dit, samen met koopkrachtmaatregelen van de overheid, maakt dat huishoudens meer te besteden krijgen in 2024. De hogere consumptie die hieruit volgt, wakkert de economische groei aan. Ook de overheidsbestedingen geven de economie een zet; met name door een toename van de uitgaven aan zorg, defensie en asiel.

De buitenlandse vraag groeit maar matig; ook investeringen volgen met vertraging. In alle Europese economieën komt het herstel traag op gang, waardoor de vraag vanuit het buitenland in de loop van het jaar zal gaan toenemen. De Nederlandse uitvoer komt daardoor weer langzaam op gang. De investeringen bij bedrijven namen in de tweede helft van 2023 af door de verslechterde vooruitzichten en de opgelopen rente. Pas in 2025 treedt enig herstel op, omdat de productie in de marktsector weer aantrekt.

Figuur 1.1 Economische groei trekt aan na dip, vooral door consumptie van huishoudens en de overheid

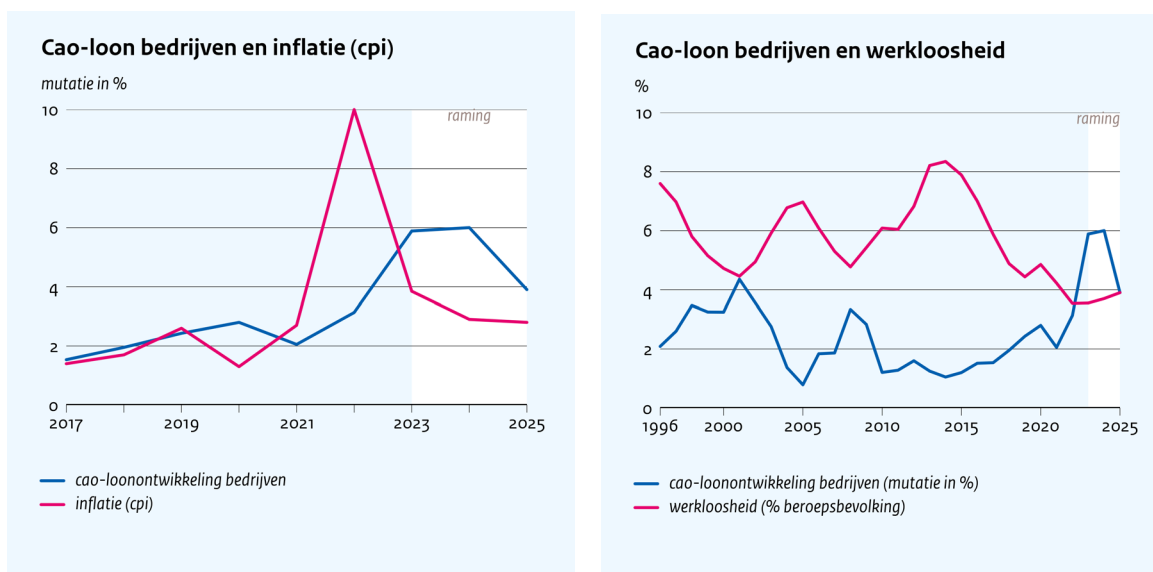
(a) De finale en gecumuleerde intermediaire invoer zijn in mindering gebracht op de bestedingscategorieën
Bron: CBS en CPB ([link](#))

De inflatie neemt af door verdere daling van de energieprijzen en afname van de kerninflatie. Ondanks het wegvallen van het prijsplafond zijn de energieprijzen die consumenten betalen in 2024 lager dan in 2023: de marktprijzen zijn dusdanig gedaald dat deze onder het prijsplafond liggen. Ook de kerninflatie neemt af nu bedrijven hogere energiekosten hebben doorberekend. Lonen hebben nog wel een opwaarts effect op met name de inflatie van diensten. Huren liggen ook boven de gemiddelde inflatie, na een aantal jaren juist relatief weinig te zijn gestegen. Alles overziend verwachten we dat de inflatie in 2024 uitkomt op 2,9%, en in 2025 op 2,8%.

De loonstijging komt in 2024 met 6% opnieuw hoog uit. In sommige bedrijfstakken is de cao-loongroei sinds de inflatieschok relatief beperkt geweest. We verwachten in die bedrijfstakken een hoge loongroei in 2024 omdat werknemers alsnog een compensatie voor de hoge inflatie van de afgelopen jaren eisen. De recent afgesloten cao's laten voor 2024 ook nog steeds forse loonstijgingen van 5-7% zien. De loonstijging neemt in 2025 af tot 3,9%, omdat de meeste werknemers dan voor de inflatiegolf gecompenseerd zijn, hoewel 3,9% nog steeds ruim boven de inflatie ligt. Werknemers houden nog enige tijd een voordeel aan de onderhandelingstafel, omdat de arbeidsmarkt krap blijft.

De werkloosheid loopt licht op naar 3,9% in 2025. De arbeidsmarkt is in 2023 krap gebleven; ondanks de lichte krimp van de economie bleef de werkgelegenheid groeien. Met enige vertraging gaan we de conjuncturele neergang van de afgelopen kwartalen op de arbeidsmarkt zien, ook omdat de lonen flink stijgen. Het aantal faillissementen en ontslagen zal toenemen, al blijven deze historisch gezien laag. Omdat er op andere plekken nog veel vacatures zijn, neemt de werkloosheid maar beperkt toe.

Figuur 1.2 Reële lonen herstellen, mede omdat arbeidsmarkt krap blijft

Bron: CBS en CPB ([link](#))

Overheidsfinanciën

Voor het afgelopen jaar komt het geraamde EMU-saldo op een gematigd tekort uit. In 2023 is het EMU-saldo negatief, maar het tekort is kleiner dan aanvankelijk verwacht (0,6% bbp). Aan de uitgavenkant komt dit met name door onderuitputting en een positiever saldo bij lokale overheden. Ook de raming voor het prijsplafond valt lager uit, omdat de energieprijzen meer zijn gedaald dan deze zomer ingeschat werd. Aan de lastenkant zagen we juist incidentele meevallers, bijvoorbeeld bij de dividendbelasting, de loon- en inkomstenheffing en de vennootschapsbelasting.

De overheidsfinanciën verslechteren op de korte termijn vooral door stijgende uitgaven. Dit is voornamelijk het gevolg van expansief begrotingsbeleid door het demissionaire kabinet. Ten opzichte van 2023 nemen de uitgaven aan verschillende begrotingsfondsen toe in 2024 en 2025. Dit gaat onder andere om het Klimaatfonds, het Transitiefonds, het Nationaal Groeifonds en het Defensiematerieelfonds. Daarnaast nemen de uitgaven in 2024 toe door militaire steun voor Oekraïne en kosten voor de opvang van Oekraïners. Deze uitgaven zijn deels ook voorzien voor 2025. De uitgaven aan sociale zekerheid stijgen, met name door hogere lonen, vergrijzing en een lichte oploop van de werkloze beroepsbevolking. Ook de zorguitgaven lopen op, als gevolg van de vergrijzing en door hogere lonen en prijzen. De totale overheidsuitgaven stijgen, ondanks dat we rekening houden met onderuitputting op de begrote middelen. Vanaf 2025 veronderstellen we een afname van de onderuitputting, wat verslechterend doorwerkt op het EMU-saldo.

In 2024 verslechtert het saldo ook als gevolg van een daling van de collectievelastendruk. Dit komt door een verwachte daling van de vennootschaps- en dividendbelasting ten opzichte van 2023. De vennootschapsbelasting neemt af, doordat de inkomsten in 2023 incidenteel hoog waren en deze incidentele inkomsten gedeeltelijk niet zullen terugkeren in 2024. Bovendien ramen we een daling, omdat de bedrijfsinkomsten achterblijven bij de groei van het bbp. De raming van de vpb-opbrengsten gaat overigens gepaard met grote onzekerheid, gezien de hoge volatiliteit van deze inkomsten. De dividendbelasting neemt in 2024 af doordat de inkomsten in 2023 incidenteel hoog waren als gevolg van anticipatie op de introductie van een tweede tariefschijf van box 2. In 2025 neemt de collectievelastendruk weer iets toe, met name als gevolg van de stijging van de inkomsten uit loonheffing. Dit is onder andere het gevolg van hogere lonen en een verhoging van het tarief in de eerste schijf.

Koopkracht en armoede

Het koopkrachtherstel is in 2024 sterker dan eerder verwacht, omdat de inflatie sneller daalt. De lagere inflatie van 2,9% in 2024, gecombineerd met lonen die met 6% doorstijgen, vormt de belangrijkste reden voor stevig koopkrachtherstel in 2024. De mediane koopkracht neemt dit jaar met 2,7% toe.

Voorlag hogere middeninkomens zien hun koopkracht toenemen (figuur 1.3). Hierin zitten veel werkenden, die het meest profiteren van hogere lonen. De hoogste en de laagste inkomensgroep worden het meest geraakt door beleidsmaatregelen. Voor lagere inkomens vallen enkele tijdelijke maatregelen weg, zoals verhoging van de zorgtoeslag en de energietoeslag. Tegelijkertijd ondersteunen de maatregelen uit de miljoenennota van afgelopen jaar (onder andere structureel verhogen van het kindgebonden budget en de huurtoeslag) vooral de koopkracht van lagere inkomens.¹ Deze hogere uitgaven zijn bij de budgettaire besluitvorming gedekt met maatregelen die de hoogste inkomensgroep raken (aanvangsgrens van het toptarief verlagen en tariefsverhogingen in box 2 en box 3). Dat zorgt voor een kleinere koopkrachtverbetering bij hogere inkomens dan zonder deze maatregelen het geval was geweest.

In 2025 wordt een beperktere stijging van de reële lonen verwacht, de koopkracht stijgt niet verder. In 2025 blijft de loonstijging met 3,9% boven de inflatie van 2,8% liggen, omdat de arbeidsmarkt krap blijft. De koopkracht neemt echter niet toe, omdat de tabelcorrectiefactor (tcf) in 2025 erg laag is, doordat die vertraagd meeloopt met de inflatie. Met de tcf worden onder andere heffingskortingen en schijfgrenzen in de loon- en inkomensheffing geïndexeerd: een lage tcf leidt er daarom toe dat de belastingvoet tijdelijk harder groeit dan de lonen.

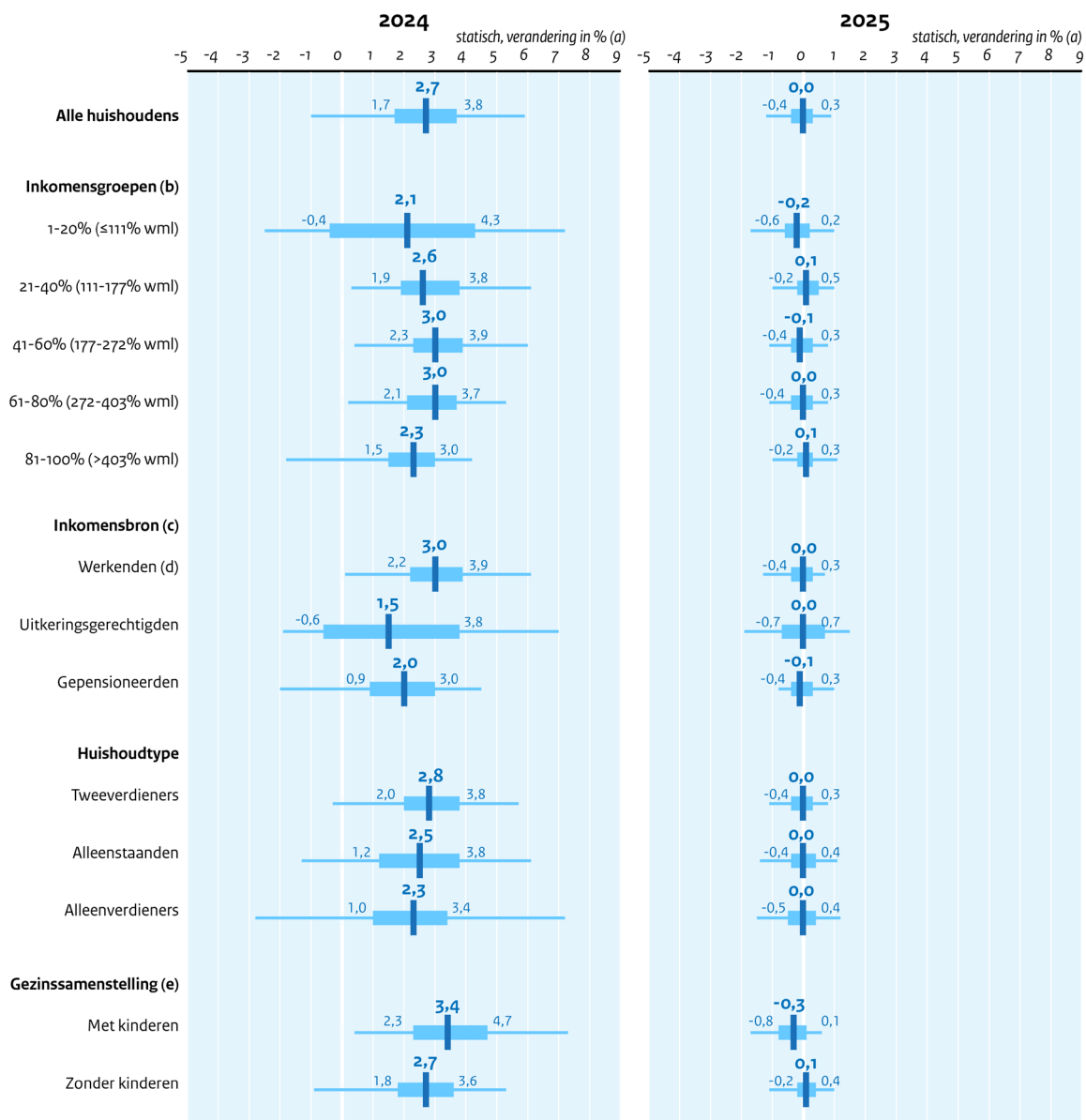
De koopkracht herstelt hiermee bijna van de klap in 2022 en 2023 (figuur 1.4). De koopkracht is in 2025 nog 0,5% onder het 2021-niveau, vóór de inflatie hard begon op te lopen. Er zijn echter grote verschillen tussen

¹ Dat geldt ook voor de amendementen hierop in de Algemene Politieke Beschouwingen en Algemene Financiële Beschouwingen, zoals een eerdere verhoging van het wml.

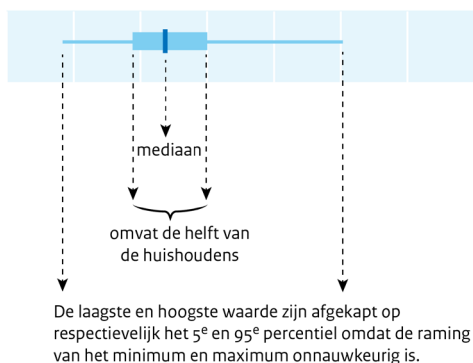
inkomensgroepen te zien: lage inkomens zijn erop vooruitgegaan door een aantal structurele beleidsmaatregelen: een hoger minimumloon, hogere huurtoeslag en meer kindgebonden budget. Dit is zonder rekening te houden met inflatie-ongelijkheid, al kunnen we nog niet goed inschatten hoe groot die is. Voor lagere inkomens wegen de hogere energieprijzen zwaarder, omdat energie een groter aandeel van hun bestedingen vormt. Energieprijzen zijn nog steeds hoger dan voor de inflatiegolf, maar wel veel lager dan eind 2022. Aan de andere kant zijn de huren, waar lagere inkomens ook relatief meer aan uitgeven, juist minder gestegen dan de inflatie, en zo kunnen er aan beide kanten nog een heel aantal zaken genoemd worden. Door persoonlijke omstandigheden kunnen individuele koopkrachtontwikkelingen afwijken, bijvoorbeeld voor huishoudens die in een slecht geïsoleerd huis wonen zullen de hogere energieprijzen voor meer koopkrachtverlies zorgen dan het gemiddelde laat zien.

Ook de armoede komt lager uit door lagere inflatie, hogere loonstijging en gericht beleid. Dit jaar daalt het aantal personen en het aantal kinderen in armoede door het koopkrachtondersteunend beleid gericht op lagere inkomens. Ook de lagere inflatie en stijging van lonen en uitkeringen werken positief uit. Bij de MEV (september 2023) was een vlakke ontwikkeling geraamd. In 2025 loopt de armoede weer licht op naar 4,9% van de personen en 5,3% van de kinderen, omdat de huurtoeslag, het kindgebonden budget en de bijstand weer wat afgebouwd worden (figuur 1.5).

Figuur 1.3 Koopkracht stijgt in 2024 voor alle groepen, in 2025 nauwelijks groei

Hoe af te lezen?

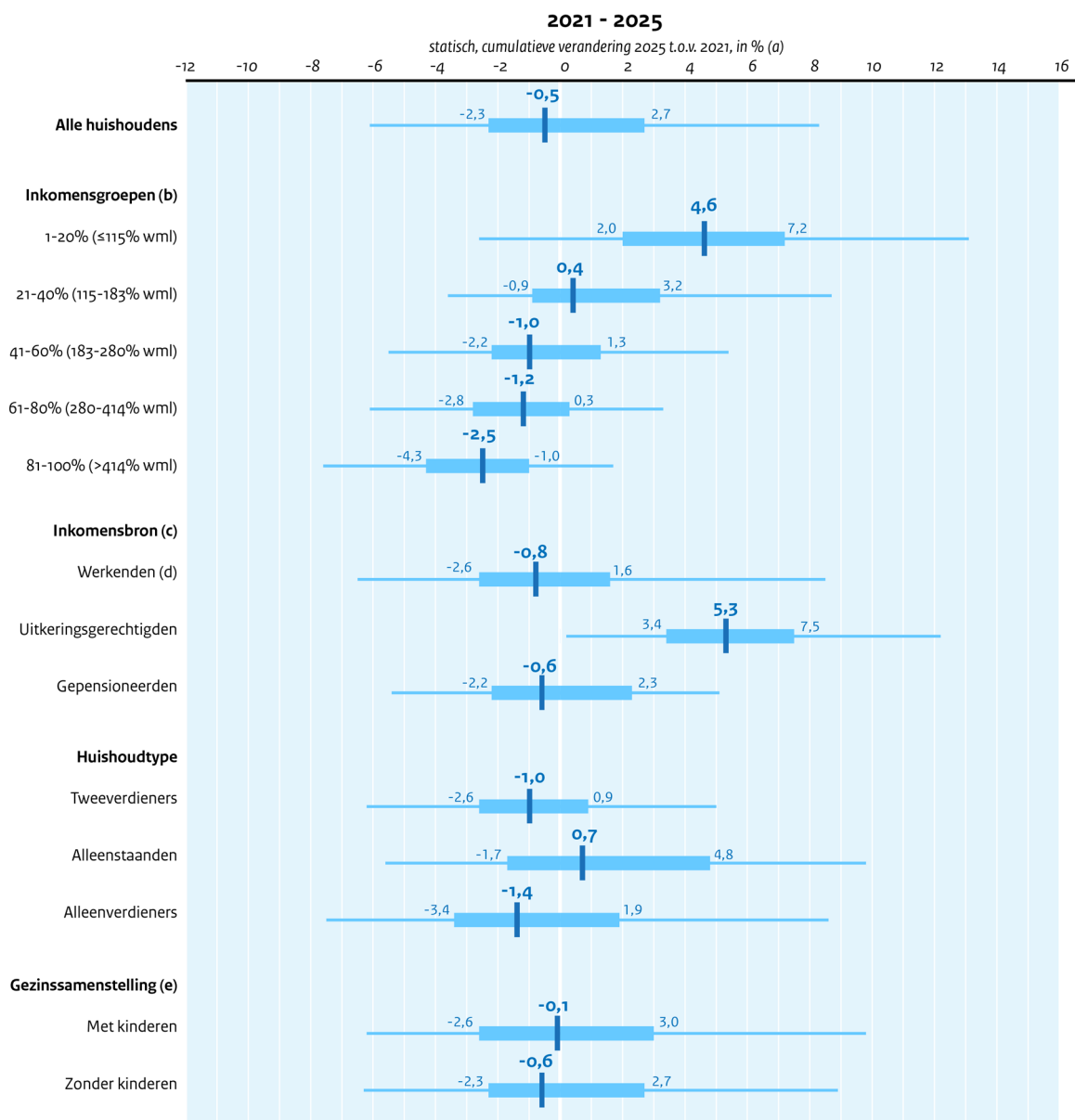

Een mediaan is de middelste waarde van een verdeling van cijfers, geordend van laag naar hoog. Een mediane koopkrachtontwikkeling van 1,3% voor alle huishoudens betekent dat de helft van de huishoudens een koopkrachtontwikkeling van 1,3% of lager heeft, en de andere helft 1,3% of hoger. Voor de helft van de huishoudens valt de koopkrachtontwikkeling binnen het blauwe balkje, met een kwart boven en een kwart onder de mediaan. De andere helft van de huishoudens heeft een koopkrachtontwikkeling die hier buiten valt. De staarten van de boxplot laten de laagste en hoogste koopkrachtontwikkeling zien.

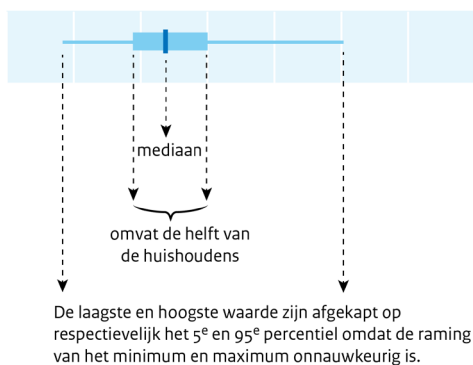
- (a) Exclusief incidentele inkomensveranderingen.
- (b) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; het bruto minimumloon (wml) is in 2023 ongeveer 25.463 euro. De inkomensgroepen zijn verdeeld in vijf groepen van gelijke grootte in oplopende volgorde van inkomen, ieder 20% van alle huishoudens.
- (c) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winst-inkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.
- (d) Bij werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele verandering van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.
- (e) De indeling naar gezinsamenstelling is op basis van de aanwezigheid van kinderen tot achttien jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Bron: CPB ([link](#))

Figuur 1.4 Over de periode 2021-2025 neemt alleen de koopkracht van lagere inkomens toe

Hoe af te lezen?

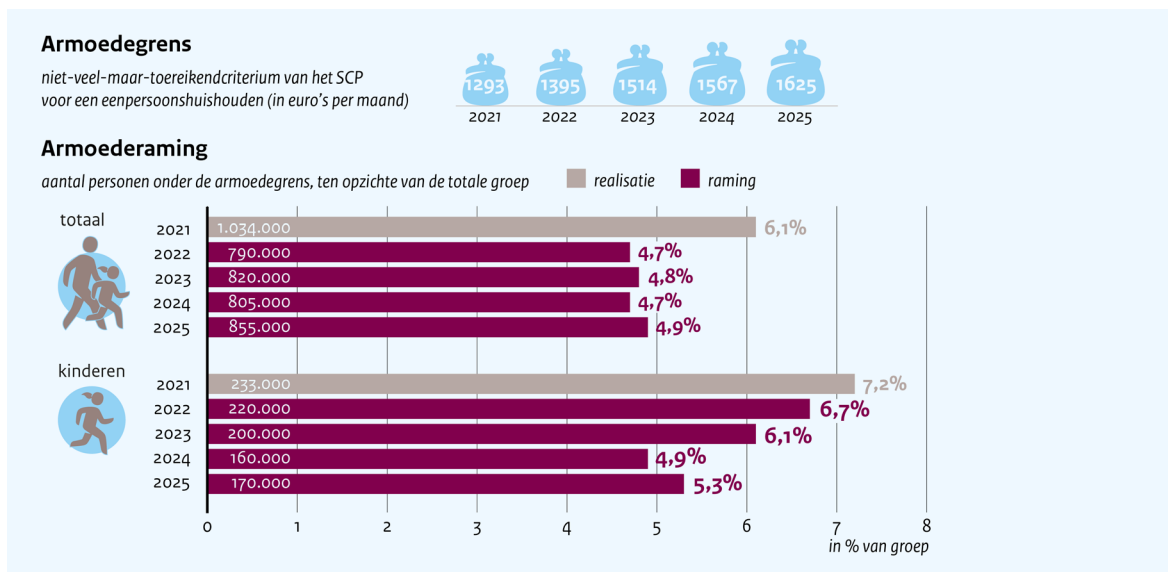

Een mediaan is de middelste waarde van een verdeling van cijfers, geordend van laag naar hoog. Een mediane koopkrachtontwikkeling van 1,3% voor alle huishoudens betekent dat de helft van de huishoudens een koopkrachtontwikkeling van 1,3% of lager heeft, en de andere helft 1,3% of hoger. Voor de helft van de huishoudens valt de koopkrachtontwikkeling binnen het blauwe balkje, met een kwart boven en een kwart onder de mediaan. De andere helft van de huishoudens heeft een koopkrachtontwikkeling die hier buiten valt. De staarten van de boxplot laten de laagste en hoogste koopkrachtontwikkeling zien.

- (a) Exclusief incidentele inkomensveranderingen.
- (b) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; het bruto minimumloon (wml) is in 2021 ongeveer 21.940 euro. De inkomensgroepen zijn verdeeld in vijf groepen van gelijke grootte in oplopende volgorde van inkomen, ieder 20% van alle huishoudens.
- (c) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.
- (d) Bij werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele verandering van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.
- (e) De indeling naar gezinsamenstelling is op basis van de aanwezigheid van kinderen tot achttien jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Bron: CPB ([link](#))

Figuur 1.5 Armoede onder huishoudens blijft op min of meer hetzelfde niveau, onder kinderen neemt het af

Bron: SCP en CPB ([link](#))

Risico's

Verdere opleving van geopolitieke spanningen kunnen leiden tot een lagere economische groei; dit brengt grotere mondiale onzekerheid met zich mee. De wereld is in de ban van diverse geopolitieke conflicten: de aanhoudende oorlogen in Oekraïne en Gaza en de aanvallen door de Houthi-rebellen uit Jemen op schepen in de Rode Zee zijn hiervan voorbeelden. Verdere escalaties of nieuwe conflicten kan de onzekerheid doen toenemen en kan leiden tot een lagere groei van de wereldhandel en hogere (energie)prijzen, waardoor de economische groei lager uitvalt.

Tabel 1.1 Kerngegevens voor Nederland, 2020-2025

	2020	2021	2022	2023	2024	2025
mutaties per jaar in %						
Internationale economie						
Relevant wereldhandelsvolume goederen en diensten	-8,7	8,9	7,8	-0,1	1,7	2,8
Concurrentenprijs (a)	-0,8	7,1	15,7	-2,4	3,6	2,0
Olieprijs (niveau in dollars per vat)	41,8	70,7	100,9	82,6	76,4	73,2
Eurokoers (niveau in dollar per euro)	1,14	1,18	1,05	1,08	1,10	1,11
Lange rente Nederland (niveau in %)	-0,4	-0,3	1,4	2,8	2,4	2,4
Volume bbp en bestedingen						
Bruto binnenlands product (bbp, economische groei)	-3,9	6,2	4,3	0,1	1,1	1,6
Consumptie huishoudens	-6,4	4,3	6,6	0,4	2,7	2,4
Consumptie overheid	1,6	5,0	1,6	2,6	3,2	0,9
Investerings (inclusief voorraden)	-6,3	4,7	1,0	-0,7	-3,1	2,3
Uitvoer van goederen en diensten	-4,3	8,0	4,5	-1,2	0,6	2,5
Invoer van goederen en diensten	-4,8	6,2	3,8	-0,7	1,1	3,0
Prijzen, lonen, koopkracht en armoede						
Prijs bruto binnenlands product	1,9	2,9	5,5	7,7	4,0	2,3
Uitvoerprijs goederen en diensten	-2,9	8,8	17,4	-0,7	1,1	1,5
Invoerprijs goederen en diensten	-3,6	10,0	20,7	-3,2	-0,1	1,4
Inflatie, nationale consumentenprijsindex (cpi)	1,3	2,7	10,0	3,8	2,9	2,8
Alternatieve cpi (koopkracht- en armoedecijfers) (b)	1,3	2,1	6,8	7,8	2,7	2,8
Inflatie, geharmoniseerde consumentenprijsindex (hicp)	1,1	2,8	11,6	4,1	2,7	2,5
Loonvoet bedrijven (per uur) (c)	7,9	0,0	3,7	6,9	6,3	4,2
Cao-loon bedrijven	2,8	2,1	3,1	5,9	6,0	3,9
Koopkracht, statisch, mediaan alle huishoudens (d)	2,5	0,9	-2,7	-0,8	2,7	0,0
Personen in armoede (niveau in %) (d,e)	5,6	6,1	4,7	4,8	4,7	4,9
Arbeidsmarkt						
Beroepsbevolking	0,4	0,9	2,4	2,0	1,0	0,7
Werkzame beroepsbevolking	0,0	1,5	3,2	2,0	0,9	0,5
Werkloze beroepsbevolking (in duizend personen)	465	408	350	358	380	405
Werkloze beroepsbevolking (niveau in %)	4,9	4,2	3,5	3,5	3,7	3,9
Werkgelegenheid (in uren)	-4,0	3,3	3,9	0,5	0,6	0,6
Overig						
Arbeidsinkomensquote bedrijven (niveau in %)	76,3	72,9	71,5	70,0	70,8	71,3
Arbeidsproductiviteit bedrijven (per uur)	-0,1	4,0	1,0	-0,4	0,4	1,0
Individuele spaarquote (in % beschikbaar inkomen) (f)	12,8	11,2	7,6	6,4	8,1	8,1
Saldo lopende rekening (niveau in % bbp)	5,1	12,1	9,3	10,1	10,3	10,1
niveau in % bbp						
Collectieve sector						
EMU-saldo	-3,7	-2,2	-0,1	-0,6	-2,1	-2,0
EMU-schuld (ultimo jaar)	54,7	51,7	50,1	46,5	46,8	48,1
Collectieve lasten	39,9	39,2	38,6	39,2	38,7	38,9
Bruto collectieve uitgaven	48,2	46,5	43,7	43,5	44,4	44,6

(a) Goederen en diensten, exclusief grond- en brandstoffen.

(b) Bij de alternatieve cpi wordt rekening gehouden met prijzen van zowel nieuwe als bestaande energiecontracten. Zie par. 1.4 van het 'Centraal-Economisch-Plan-CEP-2023-Verdieping' ([link](#)) voor meer toelichting op de alternatieve cpi-reeks en zie CBS ([link](#)).

(c) De loonkostensubsidie NOW, en de continuïteitsbijdrage in de zorg, hebben een opwaarts effect op de loonvoetmutatie bedrijven in 2020 van 3,3%-punt en een neerwaarts effect van 1,6%-punt in 2021 en 2022.

(d) Bij de mediane koopkrachtcijfers en de personen in armoede is rekening gehouden met de alternatieve cpi.

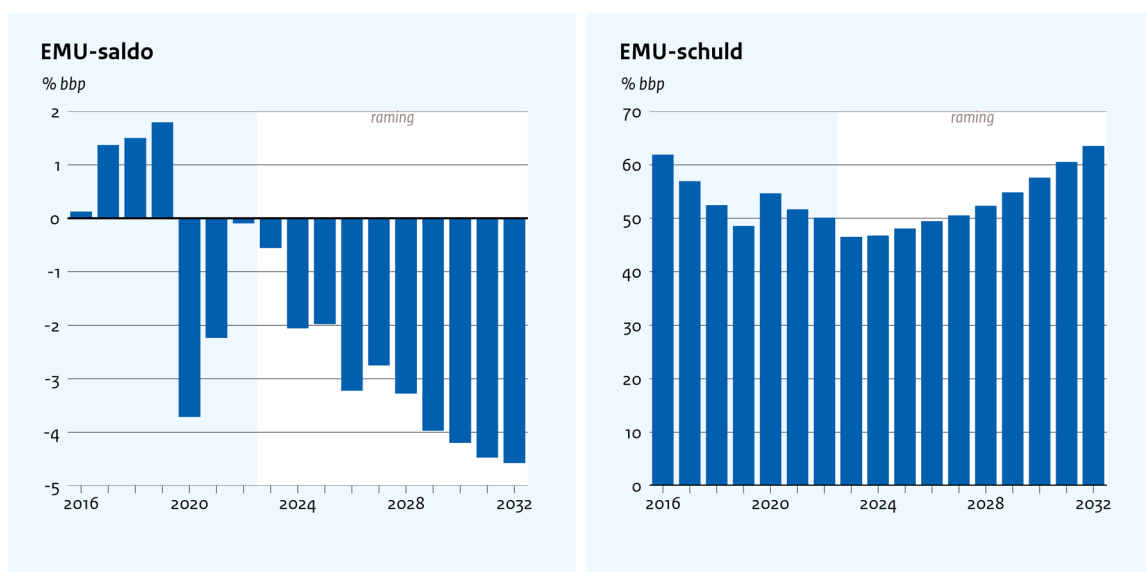
(e) De ratio van het aantal personen in huishoudens onder de armoedegrens en het totaal aantal personen. Het niet-veel-maar-toereikend criterium van het Sociaal en Cultureel Planbureau is als armoedegrens gehanteerd.

(f) Niveau; beschikbaar gezinsinkomen is inclusief collectieve besparingen.

2 Doorkijk naar 2032

Op de middellange termijn verslechteren de overheidsfinanciën, blijkt uit een verkenning tot en met 2032. Voor deze raming worden de economische en budgettaire ontwikkelingen in kaart gebracht tot en met 2032. Hierbij dient het huidige voorgenomen beleid als uitgangspunt. Bij ongewijzigd beleid loopt het overheidstekort op tot 3,3% bbp in 2028, en 4,6% bbp 2032 (zie figuur 2.1, links), waarmee de Europese norm van 3% bbp ruim wordt overschreden. Ook de overheidsschuld als percentage van het bbp loopt op, naar 63,5% bbp in 2032 (zie figuur 2.1, rechts).

Figuur 2.1 Bij huidig beleid lopen het overheidstekort en de overheidsschuld op

Bron: CBS en CPB ([link](#))

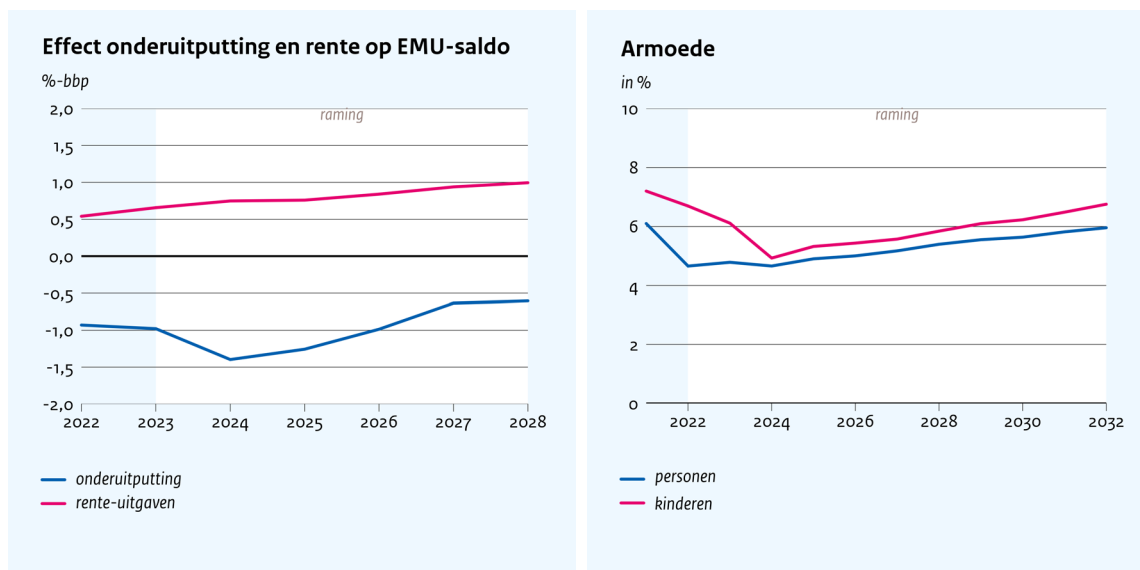
De oploep van het overheidstekort is onder meer het gevolg van geplande extra uitgaven en toenemende rente-uitgaven. Voor de komende jaren stijgen de uitgaven aanzienlijk, zoals voor sociale zekerheid en zorg, klimaat en stikstof, extra uitgaven aan defensie en kosten voor asiel. Dit leidt tot een verslechtering van het EMU-saldo. Hierbovenop komt een afname van de onderuitputting na 2024; de aanname is dat personeelstekorten en andere uitvoeringsknelpunten geleidelijk afnemen, waardoor het makkelijker wordt voor de overheid om geplande uitgaven te realiseren (zie figuur 2.2, links). Ook de AOW-uitgaven blijven stijgen doordat het aantal pensioengerechtigde personen toeneemt. Tot slot nemen ook de rente-uitgaven toe, doordat de rentes de afgelopen jaren zijn gestegen. Doordat Nederlandse staatsobligaties doorgaans een lange looptijd hebben, zorgt deze rentestijging pas geleidelijk voor hogere rente-uitgaven: in 2028 bedragen de rente-uitgaven naar schatting 12,6 mld euro (5,8 mld euro meer dan in 2023).

Ook stijgen de zorguitgaven richting 2032 harder dan het bbp. De reële groei van de zorguitgaven is gemiddeld 3,1% per jaar over de periode 2026-2032.² Deze groei volgt voor iets minder dan de helft uit de demografische ontwikkeling. Verder groeien de zorguitgaven in deze periode met name doordat de lonen en prijzen in de zorg sterker stijgen dan de algemene inflatie.

² Voor een uitleg van de achterliggende ramingsystematiek en de groeicomponenten die daarbinnen onderscheiden worden, zie Annette Zijlstra, Adri den Ouden en Wouter Vermeulen, november 2019, Middellangetermijnverkenning zorg 2022–2025, CPB Notitie ([link](#)).

Zonder aanvullend beleid loopt de armoede onder Nederlandse huishoudens licht op. Het aantal personen en kinderen in armoede wordt nu geraamd op respectievelijk 6,0% en 6,8% in 2032 (zie figuur 2.2, rechts), met name voor kinderen een stuk lager dan in eerdere ramingen, omdat een deel van het beleid in 2024 voor een structureel lager niveau zorgt. De oploop vanaf 2025 komt doordat de armoedegrens iets meer toeneemt dan het besteedbaar inkomen. De reële inkomens stijgen wel, maar de grens is deels relatief en houdt daarom ook rekening met veranderingen in consumptie (als indicator van het welvaartsniveau in een land).³

Figuur 2.2 Minder onderuitputting en hogere rente dragen bij aan overheidstekort. De armoede stijgt vanaf 2025.

Bron: CBS en CPB ([link](#))

De koopkracht neemt op de middellange termijn met gemiddeld 0,8% per jaar toe. Dit komt doordat de reële lonen in deze raming nog enkele jaren een inhaalslag maken. Beleid heeft per saldo een drukkend effect op de koopkrachtontwikkeling; vooral de afbouw van de inkomensafhankelijke combinatiekorting (IACK), huurtoeslag en van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de bijstand, dragen hieraan bij. De verschillen tussen inkomensgroepen zijn in deze periode beperkt.

Achter de ontwikkeling van overheidsfinanciën, koopkracht en armoede liggen veronderstellingen over de ontwikkeling van de Nederlandse economie op de middellange termijn. Naast beleidsuitgangspunten zijn voor een verkenning richting 2032 aannames nodig over hoe de economie zich zal ontwikkelen. Deze aannames worden nader toegelicht in de concept-Macro Economische Verkenning 2024 ([link](#)). De ramingen voor de ontwikkeling van het arbeidsaanbod, de structurele productiviteit en de werkgelegenheid in de publieke sector en de marktsector zijn vrijwel ongewijzigd. De uiteindelijke bbp-groecijfers wijken enigszins af, doordat de raming start met een minder positieve *output gap* omdat de bbp-groei in 2023 en 2024 naar beneden is bijgesteld.

³ Hiervoor wordt de armoedegrens geïndexeerd met de stijging van het vijfjaarsgemiddelde van uitgaven per huishouden aan energie, water, voeding, kleding, wonen en huishouding; in de raming wordt hier de reële consumptiegroei voor gebruikt (zie Ika Deinum en Elian Griffioen, december 2022, Ramingsmethodiek armoederaming, CPB-publicatie ([link](#))).

Tabel 2.1 Kerngegevens voor Nederland, 2009-2032

	2009- 2013	2014- 2017	2018- 2021	2022- 2024	2025- 2028	2029- 2032
	mutaties per jaar in %					
Internationale economie						
Relevant wereldhandelsvolume goederen en diensten	1,6	4,7	1,9	3,1	2,5	2,2
Concurrentenprijs (a)	1,2	1,8	2,0	5,4	1,5	1,2
Olieprijis (dollars per vat, niveau in eindjaar)	107,8	54,3	70,7	76,4	68,7	67,4
Eurokoers (dollar per euro, niveau in eindjaar)	1,33	1,13	1,18	1,10	1,16	1,25
Lange rente Nederland (niveau in eindjaar in %)	2,0	0,5	-0,3	2,4	2,6	2,6
Volume bbp en bestedingen						
Bruto binnenlands product (bbp, economische groei)	-0,4	2,1	1,6	1,8	1,3	1,0
Consumptie huishoudens	-0,8	1,4	0,2	3,2	2,0	1,6
Consumptie overheid	0,8	0,7	2,8	2,4	1,5	1,7
Investerings (inclusief voorraden)	-3,7	5,5	2,3	-1,0	1,7	1,2
Uitvoer van goederen en diensten	2,2	5,0	2,4	1,3	2,2	2,0
Invoer van goederen en diensten	1,7	5,3	2,2	1,4	2,9	2,8
Prijzen, lonen, koopkracht en armoede						
Prijs bruto binnenlands product	0,8	0,7	2,6	5,7	2,5	2,3
Uitvoerprijs goederen en diensten	0,9	-1,0	2,0	5,7	1,1	1,1
Invoerprijs goederen en diensten	1,3	-1,4	2,0	5,3	0,9	1,0
Inflatie, nationale consumentenprijsindex (cpi)	2,0	0,8	2,1	5,5	2,4	2,1
Alternatieve cpi (koopkracht- en armoedecijfers) (b)			1,9	5,7	2,4	2,1
Inflatie, geharmoniseerde consumentenprijsindex (hicp)	2,0	0,5	2,0	6,1	2,3	2,1
Loonvoet bedrijven (per uur) (c)	1,9	0,6	3,1	5,6	4,1	3,9
Cao-loon bedrijven	1,6	1,3	2,3	5,0	3,7	3,5
Koopkracht, statisch, mediaan alle huishoudens (d)	-0,7	1,3	1,1	-0,2	0,6	0,8
Personen in armoede (niveau in eindjaar in %) (d,e)	7,6	5,4	6,1	4,7	5,4	6,0
Arbeidsmarkt						
Beroepsbevolking	0,5	0,3	1,0	1,8	0,4	-0,1
Werkzame beroepsbevolking	-0,2	0,9	1,4	2,0	0,1	-0,3
Werkloze beroepsbevolking (in duizend personen, niveau in eindjaar)	754	546	408	380	475	540
Werkloze beroepsbevolking (niveau in eindjaar in % beroepsbevolking)	8,2	5,9	4,2	3,7	4,6	5,3
Werkgelegenheid (in uren)	-0,6	1,6	1,1	1,7	0,3	0,0
Overig						
Arbeidsinkomensquote bedrijven (niveau in eindjaar in %)	74,1	73,3	72,9	70,8	72,2	73,9
Arbeidsproductiviteit bedrijven (per uur)	0,4	0,5	0,8	0,3	1,0	1,0
Individuele spaarquote (niveau in eindjaar in % beschikbaar inkomen) (f)	2,4	3,5	11,2	8,1	9,2	8,4
Saldo lopende rekening (niveau in eindjaar in % bbp)	8,0	8,9	12,1	10,3	8,9	6,8
	niveaus in eindjaar in % bbp					
Collectieve sector						
EMU-saldo	-3,0	1,4	-2,2	-2,1	-3,3	-4,6
EMU-schuld	67,7	57,0	51,7	46,8	52,3	63,5
Collectieve lasten	36,1	38,7	39,2	38,7	39,1	39,7
Bruto collectieve uitgaven	46,9	42,9	46,5	44,4	46,0	47,6
<p>(a) Goederen en diensten, exclusief grond- en brandstoffen.</p> <p>(b) Bij de alternatieve cpi wordt rekening gehouden met prijzen van zowel nieuwe als bestaande energiecontracten. Zie par. 1.4 van het 'Centraal-Economisch-Plan-CEP-2023-Verdieping' (link) voor meer toelichting op de alternatieve cpi-reeks en zie CBS (link).</p> <p>(c) De loonkostensubsidie NOW, en de continuïteitsbijdrage in de zorg, hebben een opwaarts effect op de loonvoetmutatie bedrijven in 2020 van 3,3%-punt en een neerwaarts effect van 1,6%-punt in 2021 en 2022.</p> <p>(d) Bij de mediane koopkrachtcijfers en de personen in armoede is rekening gehouden met de alternatieve cpi.</p> <p>(e) De ratio van het aantal personen in huishoudens onder de armoedegrens en het totaal aantal personen. Het niet-veel-maar-toereikend criterium van het Sociaal en Cultureel Planbureau is als armoedegrens gehanteerd.</p> <p>(f) Niveau; beschikbaar gezinsinkomen is inclusief collectieve besparingen.</p>						

Bijlagen

De bijlagen bij het Centraal Economisch Plan 2024 (CEP 2024) zijn digitaal beschikbaar op de website van het CPB ([link](#)).

De cijfers in de hiernavolgende tabellen sluiten aan bij de Nationale rekeningen van het CBS. De cijfers voor de jaren 1995/96 tot en met 2022 zijn gebaseerd op [Tabellensets Nationale rekeningen 2022](#) zoals die in juni 2023 op Statline zijn gepubliceerd. In deze cijfers is de [Nationale rekeningen revisie 2015](#) verwerkt. Dit is aangevuld met CPB-interpolaties en door het CPB gemaakte inschattingen met behulp van ontwikkelingen en reeksen van vóór de revisie 2015. Alle cijfers van vóór 1995 zijn gebaseerd op CBS-data van vóór de revisie 2015, hierdoor is er sprake van een revisiebreuk in de tijdreeksen. Deze breuk is zichtbaar gemaakt door in de tijdreeksen het jaar 1995 zowel vóór als na revisie op te nemen.

De volgende bijlagen zijn beschikbaar:

- 1 Kerngegevens voor Nederland, 1970-2028
- 2 Aanvullende kerngegevens Nederland, 1970-2028
- 3 Kerngegevens wereldeconomie en externe data voor Nederland, 1970-2028
- 4.1 - 4.7 Middelen en bestedingen 2022 t/m 2028 (mld euro, mutaties per jaar in %)
- 5 Middelen en Bestedingen, mutaties, 1970-2028
- 6 Middelen en Bestedingen, niveaus in lopende prijzen, 1970-2028
- 7 Consumptie, inkomen en besparingen van huishoudens en investeringen, 1970-2028
- 8 Nederlandse invoer en uitvoer, 1970-2028
- 9 Prijzen, lonen en de koppeling, 1970-2028
- 10 Kerngegevens arbeidsmarkt, 1970-2028
- 11 Kerngegevens collectieve financiën, naar functie, 1970-2028
- 12 Kerngegevens collectieve sector, uitgaven en inkomsten, 1970-2028
- 13 Belasting- en premieontvangsten, 2000-2028
- 14 Beleidsmatig lastenontwikkeling 2018-2028
- 15 Sociale zekerheid, 1970-2028
- 16 Belasting- en premietarieven, 2001-2028
- 17 Nominaal besteedbare inkomens, 2024 en 2025
- 18 Koopkracht, wig, lonen en sociale lasten, 1970-2028
- 19A Statische koopkrachtontwikkeling per jaar, 2024 en 2025
- 19B Statische koopkrachtontwikkeling, 2022-2025